

HRVATSKE JEZIČNE USPOREDNICE

Mirko Berlaković, HRVATSKA GRAMATIKA

Mali pregled gramatike gradišćanskohrvatskoga i hrvatskoga jezika (usporedna gramatika) Hrvatski kulturni i dokumentarni centar Željezno (Austrija) 1995.

Standardizacija je kojeg jezičnog sustava proces nezamisliv bez uspostavljanja gramatičkih normi, a one su pak p(r)opisane u normativnoj gramatici. Normativne gramatike razlikuju se po svom opsegu i namjeni, pa odatle može biti riječi i o malim (školskim) i velikim (znanstvenim) gramatikama. Postojanje više normativnih gramatika za određeni standardni jezik ne dovodi u pitanje postojanje jedinstvenih jezičnih normi; razlika je tek u načinu njihova opisa.

Izgrađeni i formirani standardni jezici imaju cijelu paletu normativnih priručnika, pa tako i gramatika. Koliko god da smatrali kako se hrvatska jezikoslovna (i nakladnička) djelatnost ne može usporediti s onom većih takozvanih svjetskih jezika, ali i jezika s dužom poviješću samostalnoga, ničim ometanoga jezičnog normiranja, ne smije se previdjeti činjenica postojanja većeg broja novijih hrvatskih gramatičkih priručnika. Ponajprije, objavljene su tri knjige tzv. velike gramatike (Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Muguš, Slavko Pavešić, Ivo škarić, Stjepko Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU – Globus, Zagreb 1991; Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU/HAZU – Globus, Zagreb 1986, 1991; Radoslav

Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, JAZU/HAZU – Globus, Zagreb 1986, 1991). Sedmo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje Težak-Babićeve *Gramatike hrvatskoga jezika*, priručnika za osnovno jezično obrazovanje (Školska knjiga, Zagreb 1992) svjedoči o kontinuitetu rada na normativnom gramatičkom priručniku namijenjenom ponajprije školskom uzrastu. Potom 1995. godine pojavilo se treće, dopunjeno izdanje *Hrvatske gramatike* Eugenije Barić, Mije Lončarića, Dragice Malić, Slavka Pavešića, Mirka Petija, Vesne Zečević i Marije Znike u izdanju Zavoda za hrvatski jezik i školske knjige. Napokon valja istaći i komplet srednjoškolskih udžbenika u izdanju Školske knjige iz Zagreba (1995): Zrinka Babić, *Fonetika i fonologija hrvatskoga jezika*; Josip Silić, *Morfologija hrvatskoga jezika*; Ivo Pranjković, *Sintaksa hrvatskoga jezika* te Marko Samardžija, *Leksikologija hrvatskoga jezika*. S toga gledišta valja motriti na zbivanja oko (standardnoga) jezika Hrvata u Gradišću (Austrija).

Naime i ne tako davno gradišćanski su se Hrvati odlučili da krenu putem uspostavljanja vlastitoga standardnog (književnog) jezika. Napuštene su pritom neke druge moguće koncepcije

rješavanja jezičnoga pitanja: preuzimanje već formiranoga "južnog" hrvatskog standarda ili pak opredjeljivanje za jezik društvene i državne zajednice – standardni njemački¹. Neki nužni procesi vezani uz uspostavljanje zajedničkoga standardnog jezika – koji su u Hrvatskoj većim dijelom obavljani u proteklom stoljeću – u jezičnoj se zajednici gradišćanskih Hrvata odvijaju u naše vrijeme. Tako je i gradišćansko-hrvatski tisak zabilježio djelatnosti oko nastajanja standardne gradišćanske gramatike ističući u tome ključnu ulogu upravo Mirka Berlakovića: "(...) odlučio se je direktor Mirko Berlaković, da pozove u komisiju za normiranje po jednog slavista iz sjevernoga, sridnjega i južnoga Gradišća i iz Beča, da odluči, kim jezikom se mora podučavati na dotični gradišćanski dvojezični škola. Mag. Ivo Sučić, direktor ekonomske akademije u Gornjoj Pulji, mag. Vlado Vuković i direktor dvojezične gimnazije u Borti, mag. Martin Živković su se pak sastajali kroz šest tajedan, triput tjedno, da iz Berlakovićeve zbirke gradišćanskih govorov sastavu gradišćansko-hrvatsku normu."²

Rezultati su normativne djelatnosti među gradišćanskim Hrvatima već itekako vidljive: objavljene su dvije knjige rječnika (*Deutsch-burgenlndischkroatisch-kroatisches Wrtebuch*, Eisenstadt – Zagreb

1982; *Gradišćansko-hrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*, Zagreb – Eisenstadt, 1991), ali i gramatika. Riječ je o novijoj **Hrvatskoj gramatici Mirka Berlakovića** (lektori – savjetnici: Jelka Koschat, Ivo Sučić, Vladimir Vuković, Martin Živković), objavljenoj 1995. godine u Željeznom (Eisenstadt) u nakladi Hrvatskog kulturnog i dokumentarnog centra. Na trećoj se, naslovnoj, stranici čita i detaljnije određenje: *Mali pregled gramatike gradišćansko-hrvatskoga i hrvatskoga jezika (usporedna gramatika)*. Upravo to može biti poticajem za pomniji pogled u opsegom neveliku knjigu.

Naime mi u "staroj domovini" *Hrvatsku gramatiku* Mirka Berlakovića možemo iščitavati iz različitih pobuda, pa i rasvijetljavati iz različitih kutova: povijesti hrvatskoga jezika, dijalektologije, ali i standardologije. Može nas naime zanimati konzervirano ranije stanje hrvatskoga jezika, odnos prema današnjim hrvatskim narječjima i njihovim dijalektima (koji također čuvaju neka ranija jezična stanja), ali zanimanje možemo usmjeriti i na sam proces standardizacije (odabiranje osnove, zacrtavanje nadregionalnog, naddijalektalnog idioma te potom njegova nadgradnja). Upravo to posljednje čini se i najizazovnijim: otkrivamo se suvremenicima nekih zbivanja koja su se u našem ("južnom") hrvatskom standardnom jeziku odigravala znatno ranije; ne pamt

1 O tome usp. Radoslav Katičić, *Lingvističke dimenzije jezičnoga položaja gradišćanskih Hrvata, u Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb 1986, str. 186-194. O započetim procesima standardizacije gradišćansko-hrvatskoga jezika, posebice o leksičkoj normi, usp. Lada Badurina, *U potrazi za vlašćim jezičnim standardom* (U povodu *Gradišćansko-hrvatsko-hrvatsko-nimškoga rječnika*), *Fluminensia*, god. 4 (1992), br. 1, str. 97-100, Rijeka.

2Usp. *Hrvatske novine*, Tajednik Gradišćanskih Hrvatov, 12. svibnja 1995, str. 2.

ih naš naraštaj, pa čak ni onaj naših predaka. Svemu se tome može dodati izazov komparativnog pristupa – usporedbe dviju jezičnih normi, gradišćanoskohlrvatske i hrvatske, što je omogućeno njihovim usporednim prikazom.

O gradišćanskohrvatskoj jezičnoj zbilji te, nakon preispitivanja različitih opcija jezične politike, odluci da se krene putem normiranja vlastitoga jezičnog standarda progovara Mirko Berlaković u svojim *Uvodnim riječima*: "Mi Gradišćanski Hrvati smo prošli cijelu odiseju, dokle smo se odlučili, kim jezikom ćemo podučavati u naši škola. Konačno smo došli do uvjerenja, da je za naše obavezne škole najbolje, ako podučavamo na lipom čistom i naprednom gradišćanskohrvatskom jeziku. Ta odluka nas je postavila pred novu zadaću, naime, da standardiziramo naš gradišćanskohrvatski jezik, ki je sigurno dio općega standardnoga hrvatskoga jezika, ali s posebnimi oblikima" (str. 5). Ipak izučavanje bi odnosa između dvaju hrvatskih jezičnih standarda – gradišćanskohrvatskog i hrvatskog – zacijelo zahtijevalo više prostora no što se našlo u stupcima ove gramatike.

Usporedna gramatika (dvostupačna: gradišćanskohrvatska i hrvatska) razotkriva sličnosti i razlike, ali i posebice naglašava neka pitanja. Umjesto dubljega zadiranja u poteškoće gradišćanskohrvatskoga jezičnog normiranja (iziskivalo bi to i pomno izučavanje jezičnoga stanja u austrijskoj pokrajini) uputit će se ovdje na osnovni

sadržaj *Hrvatske gramatike*, a zatim izdvojiti nekoliko problema.

Ponajprije *Gramatika* obuhvaća područje fonetike i fonologije te morfologije. (Ne može prema tome biti riječi o cjelovitu gramatičkom opisu/propisu; Mirko Berlaković uvodno ističe da je izostavljena tvorba riječi i sintaksa.) Ipak na dvjema se jezičnim razinama, fonološkoj i morfološkoj, vrlo dobro uočavaju razlike između dvaju standardnih jezika, i gramatički opis to potvrđuje. Tako je primjerice istaknuto kako se druga palatalizacija (sibilarizacija) u gradišćanskohrvatskom provodi samo u imperativu (*reci, peci, lezi, pomози*, ali *majki, nogi* itd.); pregledno su navedeni sklonidbeni tipovi (recimo, duga je množina u gradišćanskohrvatskom uglavnom nepoznata, odatle *gradi, kraji*, naspram *gradovi, krajevi*; neke imenice imaju kratki genitiv množine – *dani – dan, pinezi – pinezi*); upitno-odnosne zamjenice u gradišćanskohrvatskom su *gdo, ča/što, ki, čiji, kakov, kolik* (u hrvatskome *tko, što, koji, čiji, kakav, kolik*) itd.

Na neka pitanja, posebice čitatelju u Hrvatskoj, *Hrvatska gramatika* ipak neće moći dati jednostavan odgovor. Takvo je i inače iznimno zanimljivo i važno pitanje refleksa tzv. glasa *jata*. Iako nije izričito definiran, navedeni primjeri otkrivaju da je riječ o specifičnu ijekavsko/jekavsko-ikavskom refleksu: *podcijeniti, cijeli, uvjerenje, mjesto, savjetnik, vježba, dica, lip, sporazumivanje, diliti, rič, minjanje, potriboća, vrime, sridnji, big, človik*.³ S tim u vezi može se spomenuti

³Da pitanje refleksa *jata* u gradišćanskohrvatskoj normi nije u tačine određeno, pokazat će i ovaj navod iz *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimškog rječnika* (nav. dj., str. 10): "Rječnik je građen na

da je u *Hrvatskoj gramatici*, iako je u podlozi njezina hrvatskoga stupca novija hrvatska gramatička literatura (Težak-Babićeva *Gramatika* iz 1992, *Povijesni pregled, glasovi i oblici* S. Babića, D. Brozovića, M. Moguša, S. Pavešića, I. Škarića, S. Težaka iz 1991), izostala dvoglasnička interpretacija dugog refleksa glasa jata (u pismu ije): na popisu je samoglasničkih fonema (otvornika) tradicionalno pet jedinica – / i, e, a, o, u/. Da gradišćanskohrvatska jezična norma nije u svemu još rekla posljednju riječ, pokazuje i još koje pravilo: "Vokativ na -o je poznat u GH samo u južnom Gradišću kod doziva: *babo, ženo*. Obično je Vsg jednak Nsg." (str. 24). Na razmišljanje može potaći i tumačenje aorista i imperfekta, posebice desni, hrvatski, stupac. Naime dok je izrijekom navedeno da se aorist u "suvremenom GH (...) očuvao samo u riči bi, a u starijoj literaturi u neki oblici: Ježuš *reče, oni rekoše*" (str. 77), a da je imperfekt "u suvremenom GH (...) nepoznat" (str. 78), može se, budući da je izostala napomena o njihovoj stilskoj obilježnosti, steći pogrešan dojam o čestotnosti tih glagolskih oblika u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku. Zbog iznimne dakle pozicije aorista i imperfekta i u hrvatskome jeziku prije bi se no o razdvajanju dviju jezičnih normi moglo razmišljati o svojevrsnome paralelizmu.

Pojedine se nedorečenosti u *Hrvatskoj gramatici* Mirka Berlakovića lako mogu

razumjeti: valja samo imati na umu namjenu gramatike, ali i njezin položaj na samim počecima standardizacije gradišćanskohrvatskoga jezika. Školska gramatika, namijenjena učiteljima i učenicima, ali i roditeljima, prvi je ozbiljniji pokušaj gramatičkog propisa i opisa.

Jedno je sigurno: *Hrvatska gramatika* Mirka Berlakovića na ishodištima je gradišćanskohrvatskoga jezičnog standarda. Standardizacija je proces koji ne staje čak ni nakon kompletiranja tako potrebnog niza normativnih priručnika (gramatika, rječnika, pravopisa i sl.). Pred gradišćanskim je Hrvatima još velik put. Dobro je što se mogu ugledati na slične procese u hrvatskome standardnom jeziku, ali, odlučivši se za izgradnju samostalnoga standardnog jezika, preuzeli su, svjesno, i veću odgovornost. Dobro je što o tome i sami razmišljaju te nastavljaju s poslom: "Poznato je, da se djela i na velikoj gradišćanskohrvatskoj gramatici. No dokle ova izajde, će još projti vrimena, a situacija u naši škola je sve gorja i gorja. Zato je po mišljenju autora bilo potribno da izajde ova školska gramatika, kad je jur gotova, jer ako se još nekoliko ljet čeka, moglo bi biti prekasno. Slavisti ki su normirali gramatiku, su garanti za to, da će ova školska gramatika i biti u skladu s velikom gramatikom, ča se tiče norme, samo da će u velikoj gramatici biti sve opširnije razloženo, vjerojatno za školare glavnih škol i preširoko."⁴

Lada Badurina

čakavsko ikavsko-ekavskoj osnovi sjevernoga i sridnjega Gradišća, ali se je obogaćivao i iz govornoga i pismenoga jezika južnoga Gradišća, kade su zastupani i štokavski i čakavski ikavski govori."

4 Usp. *Hrvatske novine*, Tajednik Gradišćanskih Hrvatov, 12. svibnja 1995, str. 2.